

“1942-YIL. KUZ” SHE’RIDA URUSH DAVRI BOLALIGI**Zoirova Diyora Shavkat qizi****O‘zbekiston davlat Jahon Tillari Universiteti talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18667064>**

Annotatsiya: Mazkur maqolada Aleksandr Faynbergning “1942-yil. Kuz” she’ri poetik, semantik va kompozitsion jihatdan tahlil qilinadi. Asarda Ikkinchi jahon urushi yillaridagi bolalik manzarasi, yetishmovchilik va ruhiy holat badiiy detallar orqali ochib berilgan. She’rda takror, tovush tasviri, sintaktik soddalik va bolalar nutqiga xos ifoda vositalari urushning og‘ir ijtimoiy muhitini chuqurroq his etishga xizmat qiladi. Tahlil jarayonida asarning obrazlar tizimi, ritmik qurilishi, ramziy qatlamlari va muallifning estetik pozitsiyasi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: urush davri adabiyoti, bolalik obrazi, poetik detal, takror, ramz, ritm, ijtimoiy kontekst, Faynberg poetikasi.

Kirish

XX asr o‘zbek va rusiyzabon adabiyotida urush mavzusi markaziy o‘rin egallaydi. Bu mavzu ko‘pincha front, qahramonlik va fojia kontekstida talqin etilgan bo‘lsa, ayrim ijodkorlar urushni bolalik nigohi orqali ko‘rsatishga muvaffaq bo‘lgan. Aleksandr Faynberg ana shunday shoirlardan biridir.

“1942-yil. Kuz” she’ri tarixiy vaqtni aniq ko‘rsatish orqali lirik voqeani muayyan ijtimoiy sharoitga bog‘laydi. 1942-yil — Ikkinchi jahon urushining eng og‘ir pallalaridan biri. Shoir voqelikni katta siyosiy nutq yoki balandparvoz shiorlar orqali emas, balki oddiy bola tasavvuri orqali ochadi. Asarda urushning front ortidagi hayoti — sovuq, ochlik, yetimlik va umidsizlik kayfiyati nozik badiiy detallar vositasida ifodalanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — she’rning poetik tuzilishini chuqur tahlil qilish, undagi obrazlar tizimi va badiiy vositalarning funksional ahamiyatini aniqlash hamda asarning g‘oyaviy-estetik qiymatini ochib berishdir.

Asosiy qism.

She’rning nomidayoq vaqt belgisi mavjud: “1942-yil. Kuz”. Bu aniqlik asarga hujjatli tus beradi. Kuz fasli esa ramziy ma’noda so‘nish, sovuqlik, iztirob timsolidir.

She’rning dastlabki misralaridayoq urush davrining og‘ir ijtimoiy sharoiti seziladi:

Tomorqada jiqqa ho‘l

Tuzikning jun ko‘ylagi.

Tomog‘imiz och, nuqul

Nonushtaga – lavlagi.

Bu yerda “lavlagi” obrazi muhim detal sifatida namoyon bo‘ladi. Nonushta uchun oddiy va arzon oziq — urush davridagi qashshoqlikning belgisi. Bola nigohi orqali berilgan bu tasvir kattalar fojiasidan ham kuchliroq ta’sir uyg‘otadi.

Shoir ochlikni patetik ohangda emas, sodd va bevosita ifodalaydi. Bu esa realizmni kuchaytiradi. “Tomog‘imiz och” iborasi umumlashgan ko‘plik shaklida kelib, butun avlodning ahvolini ifodalaydi.

She’rda tovush takrorlari va onomatopeya muhim o‘rin tutadi:

Yomg‘ir, yomg‘ir, chak-chak-chak.

Tomchi, tomchi...

“Chak-chak-chak” tovush takrori nafaqat yomg’irning shovqinini eslatadi, balki yurak urishi, tashvish va bezovtalikni ham ramziy tarzda ifodalaydi. Yomg’ir — umumiy kayfiyatning fonidir.

Ritm qisqa misralar va tez-tez takrorlar orqali bolalar nutqiga yaqinlashtirilgan. Sintaktik jihatdan soddalik — mazmunning og’irligini yanada chuqurlashtiradi. Bolalarcha ifoda ostida katta fojia yashiringan.

She’rda bir nechta markaziy obraz mavjud:

Yomg’ir — qayg’u va iztirob ramzi

Lavlagi — qashshoqlik belgisi

Yonmagan pechka — sovuq va himoyasizlik timsoli

Harbiylar to’la ko’cha — urushning doimiy mavjudligi

“Bizning bog’chada tongdan yana yonmadi pechka” misrasi bolalar makoni — bog’chani ham sovuq va iztirob muhitiga aylantiradi. Bu yerda pechkaning yonmasligi nafaqat jismoniy sovuqni, balki ruhiy sovuqlikni ham anglatadi.

“Minus – yig’lar yetimcha” satri esa grafika (minus belgisi) orqali obraz yaratishning yorqin namunasi hisoblanadi. Matematik belgi bilan “yetimcha”ni qiyoslash — yo’qotish, kamayish, ayriliq ma’nolarini kuchaytiradi.

She’rning eng og’riqli nuqtalaridan biri — yetimlik motivi. Urush bolalarni otasiz qoldirgan. “Minus” belgisi orqali yo’qotishning vizual ifodasi yaratiladi.

Vitka obrazining kirishi ham muhim:

Vitka she’r o’qir – “Yomg’ir”.

Dadasi zo’r musavvir...

Bu joyda kontrast mavjud: Vitkaning dadasi bor, u musavvir. Ammo lirik qahramon uchun bunday imkoniyat yo’q. Bu bevosita aytilmaydi, lekin kontekst orqali seziladi.

She’r oxirida yana “Tushlikda ham – lavlagi” takrorlanadi. Kompozitsion halqa hosil bo’ladi. Ochlik, yomg’ir va sovuq — boshlanish va yakunda bir xil. Bu o’zgarmas hayotiy holatni bildiradi.

Aleksandr Faynberg balandparvoz drammatizmga berilmaydi. U kichik detal orqali katta tarixni ko’rsatadi. Shoirning poetik mahorati shundaki, u urushni shior bilan emas, bolalikning mayda tafsilotlari bilan ifodalaydi.

Minimalizm usuli asarning ta’sir kuchini oshiradi. Oddiy so’zlar, qisqa misralar va takrorlar orqali kuchli emosional fon yaratiladi.

She’r lirik realizm namunasi bo’lib, unda tarixiy haqiqat shaxsiy xotira bilan uyg’unlashgan.

Xulosa

“1942-yil. Kuz” she’ri urush davri bolaligining badiiy hujjati sifatida alohida ahamiyatga ega. Asarda ochlik, sovuq, yetimlik va umidsizlik bolalar nigohi orqali samimiy va ta’sirchan ifodalangan.

Shoir poetik detal, tovush takrori, ramziy obraz va sintaktik soddalikdan mahorat bilan foydalanadi. Natijada kichik hajmli she’r katta tarixiy davrning ruhiy manzarasini aks ettira olgan.

Mazkur asar Faynberg ijodida insoniylik, xotira va tarix oldidagi mas’uliyat masalalarini yorituvchi muhim poetik namuna sifatida baholanishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Faynberg A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Adabiyot nashriyoti.
2. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent.
3. Qo'shjanov M. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent.
4. Ikkinchi jahon urushi davri adabiyoti bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.
5. Lirik poetika va obrazlar tizimi bo'yicha ilmiy manbalar.